

בריונות רשת - תקציר

הגדרות, מאפיינים והסדרה

נכתב ע"י אודי וולקוב
ינואר, 2022

הגדרות

בריונות רשת (**Cyber-Bullying**) מוגדרת כ"התנהגות פוגענית במרחב המקוון, שמבצעה משתמשים באמצעים טכנולוגיים שונים, כמו מחשב או טלפון נייד, כדי להשמיץ, להטרד, להבזיז, לאיים, להפחיד או להטרד פרט או קבוצה".¹

ארגון הבריאות העולמי מגדיר בריונות ברשת כ"פעולה אגרסיבית, מכוונת ומתמשכת הנעשית על ידי אדם בודד או קבוצה, תוך שימוש באמצעים אלקטרוניים, באופן חוזר ונשנה ולאורך זמן כנגד קורבן שאינו יכול להגן על עצמו".²

איגוד האינטרנט הישראלי מוסיף כי "בריונות גורמת לפגיעה רגשית כתוצאה מהפצת תכנים פוגעניים, מביכים או משפילים לגבי אדם או קבוצת אנשים, הנעשית באמצעות טכנולוגיות תקשורת מקוונות, אתרי אינטרנט, אפליקציות ורשתות חברתיות כגון אלימות מילולית ואיומים, ביוש, קריאה לחרם, הפצת תמונות וסרטונים אישיים. לטענת האיגוד, פעמים רבות ניתן לראות שילוב בין בריונות במרחב המקוון לבין בריונות במרחב הפיזי".³

ההגדרות השונות מסתמכות על שלושה אלמנטים "עובדתיים", על מנת שפעולה תוגדר כבריונות רשת:
1. שימוש במידע ו/או טכנולוגיה. **2.** התנהגות נשנית, מכוונת ותוקפנית. **3.** מטרתה לפגוע באחר.

חוקרים רבים מבדילים בין "בריונות רשת" לבין "הטרדה ברשת" (Cyber-Harassment). כאשר מעשי בריונות יוגדרו ככאלו שכלל המעורבים אינם בגירים וישנה היכרות מוקדמת בין התוקף למותקף, בעוד מעשי אלימות והטרדה ברשת בין בגירים או כאלו בהם למותקף אין היכרות מוקדמת עם התוקף יוגדרו כ"אירועי אלימות מקוונת" או הטרדה. הבחנה נוספת נוגעת למרחב בו נעשית הפגיעה, בריונות רשת והטרדה הן פעולות אשר "תחומות" למרחב הווירטואלי בלבד, עבירות "מעקב" (Cyber-Stalking), הן כאלו שיש בהן איום לפגיעה בעולם הפיזי.⁴

המאפיינים הייחודיים של בריונות רשת⁵

הסיבות לבריונות בקרב בני נוער הן מגוונות ומשתנות, רבות מהתופעות של בריונות רשת הן "הארכה" של תופעות שהחלו במרחב הפיזי, אולם מאפייני הרשת משנים את הדינמיקה בין בני נוער ומוסיפים נדבכים נוספים להתעצמות תופעות בריונות הרשת:

"המסך ממסך": קל יותר להתנהג באלימות כשמסתתרים מאחורי מקלדת ומסך. לא רואים את האדם שמעבר למסך ולא חווים רתיעה מפני פגיעה מאחר. בד בבד, המיסוך יכול להעצים את הביטחון ולהפחית את החשש מתגובת הצד שכנגד.

המשכיות מהעולם הפיזי: דברים שקורים במפגשים פנים-מול-פנים משפיעים השפעה ישירה על האינטראקציות ברשת. וכך אירוע שקרה בבית הספר יכול להסלים לביש ובריונות ברשת, לפעמים אפילו באמתלה של הענשת הקורבן על התנהגות לא ראויה.

הרשת כמקור עיקרי לבידור: ילדים שמחפשים שעשוע או דרך להעביר את הזמן ייפנו לעיתים לאלימות מקוונת כדי להוסיף קצת עניין לחייהם.

אשליית הכוח שבמספרים: הרשת מחברת את הגולשים לרבים אחרים בעלי דעות דומות ודרכי התמודדות דומות. מספיק אחד או שניים שיחזקו את הבריונות כדי להרגיש את תמיכת ההמון ואת הביטחון שהיא נוסכת.

¹ הטלת אחריות פלילית או אזרחית על מעשי בריונות ברשת, 2018. הלשכה המשפטית של הכנסת(תחום חקיקה ומחקר משפטי).

² אלימות מקוונת כלפי קטינים- סקירה, 2021. הכנסת- מרכז המחקר והמידע.

³ בריונות ברשת. איגוד האינטרנט הישראלי.

⁴ הטלת אחריות פלילית או אזרחית על מעשי בריונות ברשת, 2018. הלשכה המשפטית של הכנסת(תחום חקיקה ומחקר משפטי).

⁵ למה באלימות? הסיבות שגורמות לבני נוער לנהוג בבריונות ברשת וכלים להתמודדות. המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת.

אנונימיות: האנונימיות של הרשת נוסכת בילדים תחושת ביטחון מזויפת והם מאמינים שלא ייתפסו. אותה אנונימיות גם ממסכת את תגובת הנפגע והם לא רואים את תוצאות מעשיהם. למעשה, ילדים רבים שלא יפעלו באלימות ובבריונות במצבים של פנים-מול-פנים כן ינקטו בבריונות ברשת.

הרשת כמעצמה את הפגיעה: אחד המאפיינים של הרשת היא הפצה מהירה של מידע והישארותו והנצחתו של המידע כמעט ללא יכולת למחוק אותו. במצב כזה ביוש, חרם או הפצה של תמונות פוגעניות מגיעים בתוך זמן קצר לקהלים נרחבים המעצימים את הפגיעה.

חוקרים רבים מצביעים על תחושת "חוסר המפלט"⁶ של הקרבן כאפקט המסכן והמשמעותי ביותר בהבדל בין בריונות במרחב הפיזי לוירטואלי. הקרבן "חשוף" להתנכלויות והטרדות לאורך כל שעות היום, בפלטפורמות מגוונות וללא הפוגה. קורבנות של בריונות רשת נמצאו בסיכון גבוה לדיכאון, חרדות ואבדנות.

סוגים וצורות של בריונות רשת^{7 8}

התלהמות/התססה (Flaming) - החלפת דברים פוגעניים ללא קשר ממשי לנושא המדובר וללא איזון. יזימת יכוחים או ריבים מקוונים תוך שימוש בשפה גסה ומשולהבת המכוונת כנגד אדם מסוים. התלהמות יכולה להתרחש בפורומים, תוכנות למסרים מיידיים, רשתות חברתיות, חדרי צ'אט, בלוגים וכדומה.

השמצה (Denigration) - הפצת מידע שקרי על אדם מסוים באמצעות שליחת מידע זה למספר רב של אנשים. פרסום והפצת רכילות, שקרים ושמועות במטרה לפגוע במוניטין או בקשרים של אדם מסוים.

התחזות – (Impersonation) פריצה לחשבון הפרטי של אדם או פתיחת חשבון פיקטיבי בכדי להעמיד פנים ולהתחזות לאותו האדם, תוך שימוש באותו החשבון לפרסום תכנים מביכים או פוגעניים עבור האדם.

הונאה והולכת שולל (Deception and Trickery) - שידול ושכנוע אדם באמצעות תחבולות ומניפולציות לחשוף מידע רגיש, סודי ואישי על עצמו, ולאחר מכן להשתמש במידע ולפרסמו במטרה ללעוג לו.

אאוטינג/דוקסינג (Outing/Doxing) - פרסום וחשיפת מידע אישי על אדם אחר ללא הסכמתו, במטרה לפגוע או להביך אותו.

נידוי/מניעה – (Exclusion) זהו למעשה חרם בעולם האינטרנט. מניעת גישה מאדם מסוים לזירה חברתית ברשת. לדוגמא - הוצאתו של אדם מקבוצה מקוונת מסוימת.

מעקב – (Cyberstalking) מעקב אחרי אדם ברשת לצורך השגת פרטים ומידע אישי עליו במטרה לפגוע בו, להפחיד אותו או לסחוט אותו.

ביוש- (Shaming)* פגיעה בשמו הטוב של אדם או תאגיד, בפרטיותם או במוניטין שלהם, באמצעות פרסום מבין, חשיפת באמצעות פרסום מבין, חשיפת מידע שלילי או חשיפת פרטים אישיים בהקשר שלילי כזה או אחר.

שיימינג לא נתפס בהכרח כצורה של בריונות רשת, ולעיתים מסווג כפרקטיקה של "החלש" אל מול מוסד או אדם "חזקים". בנוסף, שיימינג נתפס כממוקד במעשים ובהתנהגות, וטומן בחובו הזדמנות לשינוי לטובה ושיפור. מנגד, בריונות ממוקדת פחות במעשים ובהתנהגות ויותר באדם עצמו, בתכונותיו ובאישיותו. שיימינג נתפס לרוב כאקט חד פעמי ש'מגיע' לאדם, לעומת בריונות שהיא מתמשכת ומכוונת להזיק מלכתחילה, כשקורבן הבריונות לא חטא בדבר.⁹

⁶ **דין וחשבון** - הוועדה לגיבוש אמצעים להגנה על הציבור ונושאי משרה בשירות הציבור מפני פעילות ופרסומים פוגעניים, כמו גם בריונות ברשת האינטרנט (וועדת ארבל). 2020.

⁷ **בריונות ברשת: סקירה תיאורטית ומעשית**. 2008. הבלוג של יהונתן קלינגר.

⁸ **מהי בריונות ברשת?** סה"ר - סיוע והקשבה ברשת.

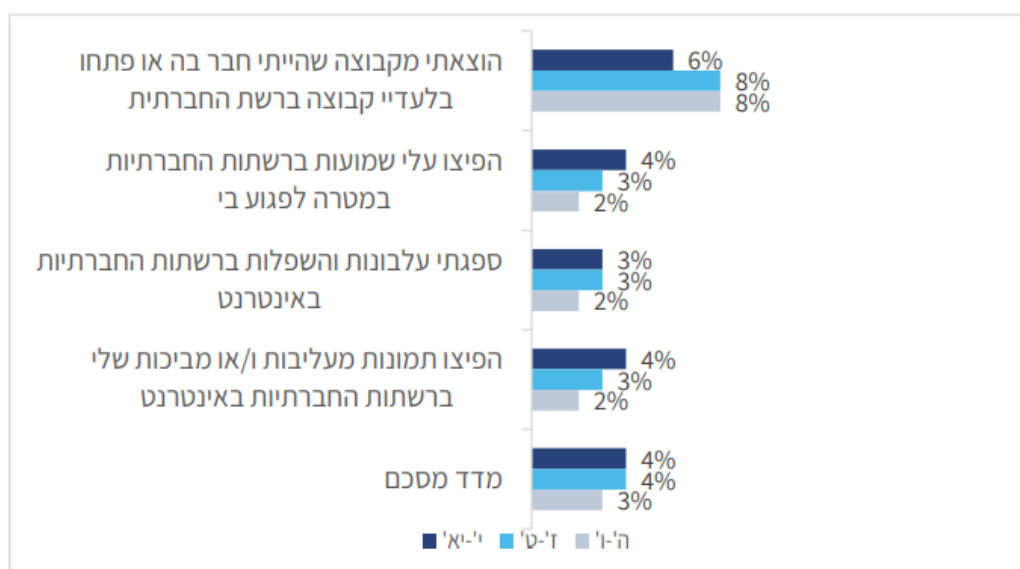
⁹ **האם יש הבדל בין שיימינג לבריונות רשת?** סה"ר - סיוע והקשבה ברשת.

היקפי התופעה

27% מתלמידי ישראל ציינו כי נפגעו לפחות פעם אחת במהלך שימוש ברשת. 17% הודו כי לקחו חלק במעשה בריונות ברשת. 46% דיווחו כי היו עדים למעשה בריונות ברשת כלפי אחר.¹⁰

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך מבצעת מדי שנה סקר אקלים סביבה פדגוגית. לוח 1 מציג את שכיחות הדיווחים על מעורבות של תלמידים באירועי אלימות מקוונת בשנה"ל תש"ף הנתונים מתייחסים לדיווחים של תלמידים על פגיעות מאלימות במרחב המקוון בחודש האחרון לפני ביצוע הסקר בכיתות ה' עד יא'.¹¹

לוח 1 : שיעור המעורבות של תלמידים באירועי אלימות מקוונת לפי דיווח עצמי של התלמידים ולפי סוג אלימות ושכבת גיל-תש"פ (2019/20)

סקר בזק שנערך בסוף שנת 2020 בקרב בני נוער בגילים 13-18:

22% השיבו כי הפנו כלפיהם אלימות ובריונות ברשת

9% השיבו כי נפגעו מביוש ברשתות החברתיות.

שיעורים אלו היו דומים לממצאים בשנת 2019 21%-9% (בהתאמה) ומראים כי מדובר בתופעה יציבה הפוגעת בתלמידים רבים ואינה שמורה למקרי קיצון בלבד.¹²

סקר איגוד האינטרנט בשנת 2020¹³ אשר בחן את השיח ברשתות בקרב גילאי 18 ומעלה:

9.4% מההורים ציינו כי ילדם חווה פגיעה ברשת

52.1% מההורים לילדים מעל גיל 7, ציינו שאינם יודעים אם ילדם חווה פגיעה רגשית ברשת.

86% מכלל המדגם טענו כי השיח ברשתות החברתיות אלים

66% אמרו כי השיח קיצוני יותר משהיה לפני משבר הקורונה.

53% מכלל המדגם דיווחו כי הם נמנעים או מנסים להימנע מפרסום תגובות ברשת מחשש לתגובות אלימות.

¹⁰ [נוער בישראל: דפוסים שימושיים בחומרים ממכרים, מעורבות באלימות ובאלימות ברשת](#). 2020. סיכום ממצאי הרחבת מחקר ה-HBSC ישראל לשנת 2019 בתחומי בטיחות.

¹¹ [אלימות מקוונת כלפי קטינים-סקירה](#). 2021. הכנסת- מרכז המחקר והמידע. עמ' 25

¹² [דו"ח האינטרנט 2020](#), 27 בינואר 2021. אתר בזק

¹³ [סקר איגוד האינטרנט הישראלי: השיח האלים ברשתות החברתיות](#). (ינואר 2021)

הסדרה ורגולציה

מערכת המשפט מכירה בפגיעה במרחב המקוון כפגיעה במרחב הפיזי, כך שפגיעה מקוונת תישפט עם אותם כלים כפגיעה במרחב הפיזי. עם זאת, ישנה חקיקה ייחודית להרחבת הכלים להתמודדות עם התופעה: **חוק סמכויות לשם מניעת ביצוע עבירות באמצעות אתר אינטרנט תשע"ז-2017**: מניעת המשך פרסום התוכן המזיק או צמצום החשיפה אליו, על מנת להקטין את הסיכון והפגיעה של הפרסום באמצעות מתן צווים להגבלת גישה או הסרת תכנים מהרשת.

חוק התקשורת (בזק ושידורים) תשמ"ב-1982: חובתו של ספק אינטרנט ליידע את מנויו בדבר אתרים פוגעניים, תכנים פוגעניים וסכנות נוספות במרשתת ואפשרויות ההגנה מפניהם. על ספק הגישה להציע למנויים שירות יעיל לסינון אתרים פוגעניים ותכנים פוגעניים במרשתת ללא עלות.

חוקים נוספים שיש להם נגיעה לעבירות המתבצעות ברשת: "**חוק הסרטונים**" -תיקון חוק הטרדה מינית סעיף 3(א5), **החוק להגנת הפרטיות ו-חוק לשון הרע** קובעים כי אסור לפרסם תמונות או חומרים פרטיים של אדם ללא רשותו ולא לפרסם מידע על אדם על מנת לפגוע בו. פרסום כזה יכול להיחשב לעבירה פלילית.¹⁴

נהלים

להוציא את המטה להגנה על קטינים (105), לשאר משרדי הממשלה אין נהלים פורמליים בנוגע לבריונות ואלימות רשת. **ישנם שני חוזרי מנכ"ל של משרד החינוך הנוגעים לתופעות של אלימות ובריונות רשת:**

חוזר מנכ"ל-אתיקה ומוגנות ברשת משנת 2011: קובע נהלים בדבר שימוש ברשתות חינוכיות וברשתות חברתיות בבית הספר. החוזר קובע כי יש להסדיר את הקמתו של צוות חינוכי בית ספרי (רכז תקשוב, רכז חברתי, יועצת חינוכית ומורה מוביל) שתפקידו לקדם תכנית חינוכית ערכית הפועלת לקידום התנהגות מיטבית, נבונה ובטוחה ברשת, באמצעות הגברת המודעות למאפייני הרשת לרבות פעולות הדרכה בקרב תלמידים ומורים.

חוזר מנכ"ל- אקלים חינוכי מיטבי והתמודדות מוסדות חינוך עם אירועי אלימות וסיכון, עודכן בשנת 2020 (הוראת קבע 256): מתאר כיצד יש לייצר אקלים מיטבי למניעת אירועי אלימות ומפרט את דרכי הטיפול בהם. בחוזר המנכ"ל מוקדש פרק לשימוש בטכנולוגיה בפעילויות פנים וחץ בית-ספריות ולהיבטים של פגיעה מקוונת. בפרק מפורטות הפעילויות הנדרשות במקרה של פגיעה מקוונת ובהן דרכי עצירת הפגיעה; שיחת בירור עם התלמידים המעורבים תוך שמירה על פרטיות המעורבים; יידוע ההורים של הפוגע והנפגע; תיעוד האירוע והטיפול בו; שיחה עם הכיתה תוך שמירה על צנעת הפרט; ליווי התלמידים המעורבים ותמיכה בהם על ידי הצוות החינוכי, ייעוצי ופסיכולוגי של בית הספר ובמידת הצורך ועל פי חומרת הפגיעה דיווח למשטרה ולמערכות הרווחה.

לקחים מתכניות התערבות חינוכיות

אגף שפ"י (השירות הפסיכולוגי ייעוצי) במשרד החינוך פנה למכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך סקירת ספרות בין-לאומית עדכנית לאיתור פרקטיקה מיטבית לחינוך להתנהגות בטוחה ברשת, וכן לבצע תהליך של חילוף ידע מתוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת הפועלות בישראל. הממצאים גילו כי רוב הספרות מתמקדת בשלושה סיכונים מרכזיים העוסקים בשימוש ברשת: חשיפה לבריונות, שימוש יתר ברשת וחשיפה לאתרים או לתכנים פוגעניים. ממצאים מתהליך חילוף הידע איתרו עקרונות ליבה להצלחת התוכניות, ובהם **הנחלת ערכי יסוד להתנהגות של "ערבות הדדית" באמצעות טיפוח מנהיגות עמיתים ושימוש ב"עקרון המניפה"** – השפעה מתרחבת של בני הנוער על חבריהם באמצעות הובלת התוכניות על ידי תלמידים המחויבים לתוכנית.¹⁵

¹⁴ **אלימות מקוונת כלפי קטינים- סקירה**. 2021. הכנסת- מרכז המחקר והמידע. עמ' 11-12.

¹⁵ קידום התנהגות בטוחה ברשת בקרב תלמידים: סקירת ספרות וחילוף ידע מתוכניות בבתי ספר-**תקציר מנהלים**. 2020. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.

המטה הלאומי להגנה על קטינים ברשת- 105

מערך משטרת-אזרחי שקם בעקבות החלטת ממשלה מינואר 2016, וייעודו "הפעלת מערך לאומי משולב, אזרחי-משטרה, אשר יוביל מאבק נחוש ויעיל למניעה ולאכיפה של תופעות פוגעניות, אלימות ופשעים במרחב המקוון, לרבות פגיעות ברשתות החברתיות, נגד ילדים ובני נוער".¹⁶ המטה הלאומי הושק לציבור בסוף 2018 והוא כולל מטה מקצועי, מוקד לאומי – 105 ויחידת משטרה ייעודית למאבק בפשיעה נגד קטינים במרחב המקוון. את פעילות המטה מנחה ועדת היגוי בין-משרדית בראשות מנכ"ל המשרד לביטחון הפנים, ובהשתתפות ראש אגף חקירות ומודיעין כנציג המשטרה ומנכ"ל משרד הממשלה השותפים (החינוך, הבריאות, העבודה, הרווחה ומשרד המשפטים). ועדת ההיגוי מתווה את מדיניות המטה ונוהלי וראש אגף חקירות ומודיעין אחראי פיקודית על כלל פעילות המטה הלאומי. האגף האזרחי במטה מתכלל את פעילות המשרדים השותפים, מנחה את משרד הממשלה ומתווה מדיניות בנוגע לטיפול בתופעות של אלימות כלפי קטינים ברשת. בשנת 2020 עבר המטה לסמכות המשרד לחיזוק וקידום קהילתי תחת אורלי לוי, אך חזר לאחר שנה תחת סמכות המשרד לביטחון פנים.

פעילות המטה מתמקדת בעיקר במניעה ואכיפה של עבירות אלימות כלפי קטינים, בעיקר עבירות של אלימות מינית, סחיטה והטרדה.

לוח 2: סיווג פניות למוקד בשנת 2020 לפי נושא האירוע⁵⁰

• עבירות מין- כולל שידול והטרדה מינית ואיומים וסחיטה מינית.

מוקד 105

מוקד טלפוני אשר מאויש 24/7 ונמצא בכפיפות משטרתית. הפניות למוקד מסווגות או כ"אירוע אזרחי" או כ"אירוע משולב" בו יש גם היבטים פליליים. מאז החל המוקד לפעול ב-2018 התקבלו בו מעל ל-30,000 פניות. כאשר הקטגוריות המובילות הן כאמור –1 עבירות מין ברשת; 2 – הפצת תמונות וסרטונים מביכים, חרם, בריונות, הצקות; 3 – איום בהתאבדות; 4 – הטרדה לא מינית. על פי נתוני המוקד בספטמבר 2021 הפלטפורמות לגביהן נעשות מירב הפניות הן אינסטגרם ו-ווטסאפ. רוב הפוגעים והנפגעים בגילאים 12-15 ולרוב ישנן יותר תלונות על פגיעה כלפי בנים מאשר בנות.¹⁷

¹⁶ אתר רשמי- המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת. המשרד לביטחון פנים.

¹⁷ ריכוז נתוני מוקד 105 לחודש ספטמבר 2021. המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת.

לקריאה נוספת

[Cyberbullying.org](https://www.cyberbullying.org) - U.S Research Center

איתן טמיר. 2020. [בריונות ואלימות ברשת- מאפיינים, מחקרים ודרכי התמודדות](#). מכון טמיר לפסיכותרפיה.

[אסדרה של רשתות חברתיות ופלטפורמות בישראל: פסיקה ויוזמות רגולציה עכשוויות](#). איגוד האינטרנט הישראלי.

[הוועדה להתאמת המשפט לאתגרי החדשנות והאצת הטכנולוגיה \(וועדת דויד\)](#). 2021. משרד המשפטים.

[הוועדה לאסדרת העל בתחום השידורים \(וועדת פולקמן\) - דוח המלצות הוועדה](#). 2020. משרד התקשורת

ענת ליאור. 2020. [הגבול שבין חופש הביטוי לבין בריונות רשת – האם יש לנו זכות חוקתית להיות בריונים?](#) משפט ועסקים.